

УДК 37.017:331-053.6]:37.012(045

**DIAGNOSING THE EDUCATION IN ADOLESCENTS OF VALUE
ATTITUDE TO WORK****ДІАГНОСТУВАННЯ ВИХОВАНOSTI В ПІДЛІТКІВ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО
ПРАЦІ****Koblyk V.O. / Коблик В.О.***s.p. n teacher / к.п.н .ст. викладач*

ORCID: 0000-0002-9530-0422

*Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna**Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*

Анотація. У статті розкривається методика діагностування вихованості в підлітків ціннісного ставлення до праці, розглянуто комплекс методів та процедур, за допомогою яких визначається рівень вихованості даного особистісного утворення підлітків. Вихованість у підлітків ціннісного ставлення до праці розглядається як результат цілеспрямованого і систематично здійснюваного процесу формування в підлітків такого особистісне утворення, яке характеризує місце трудової діяльності в загальній системі цінностей індивіда та проявляється в їх бажанні сумлінно, відповідально та активно проводити позаурочну добродійну трудову діяльність, що є безкорисливою та добровільною на користь інших людей. За критеріями (емоційно-мотиваційний, когнітивний та діяльнісно-практичний) і рівнями (високий, середній і низький) представлено результати діагностики. Встановлено певні відмінності у результатах діагностування підлітків за віковими та гендерними особливостями.

Ключові слова: діагностика, методика діагностування, вихованість, ціннісне ставлення до праці, підлітки.

Вступ.

Дослідження рівнів вихованості в підлітків ціннісного ставлення до праці передбачає вирішення наступних завдань: 1) визначення критеріїв, показників і методів діагностики, які дають можливість визначити рівні вихованості ціннісного ставлення до праці; 2) виділення рівнів вихованості у підлітків ціннісного ставлення до праці; 3) перетворення якісних критеріїв і показників у кількісні, що дозволяє здійснювати математичний та статистичний аналіз отриманої педагогічної інформації.

Основний текст.

Вихованість у підлітків ціннісного ставлення до праці розглядається нами як результат цілеспрямованого і систематично здійснюваного процесу формування в підлітків такого особистісне утворення, яке характеризує місце трудової діяльності в загальній системі цінностей індивіда та проявляється в їх бажанні сумлінно, відповідально та активно проводити позаурочну добродійну трудову діяльність, що є безкорисливою та добровільною на користь інших людей. При цьому досить важливо визначити результати цього процесу, здійснивши діагностику.

Як зазначають науковці, про ступінь вихованості індивіда судять за певними критеріями. Критерій – засіб для судження, ознака, на основі якої робиться оцінка, визначення або класифікація чого-небудь; мірило судження та оцінки, основна ознака, за якою одне рішення обирається із багатьох можливих

[6, с. 149]. Показник - є конкретним вимірюванням критерію, який робить його доступним для вимірювання і спостереження. У загальному значенні під показником розуміється підґрунтя, яке дозволяє судити про наявність тієї чи іншої ознаки.

У результаті аналізу наукових джерел нами визначені такі критерії вихованості ціннісного ставлення в підлітків до праці в процесі добродійної трудової діяльності з їх показниками, а саме: емоційно-мотиваційний, когнітивний та діяльнісно-практичний.

Емоційно-мотиваційний критерій включає такі показники: усвідомлення підлітками праці як особистісної та суспільної цінності, емоційна налаштованість вихованця на добродійну трудову діяльність, схильність до щирого співчуття, співпереживання, наполегливість, вияв волі в організації добродійної трудової діяльності, задоволеність від її результатів, потреба у наданні допомоги нужденним та у здійсненні добродіяння, бажання приносити користь іншим, стійкий інтерес до добродійної трудової діяльності, саморегуляція, самоконтроль емоційних станів у процесі праці.

Когнітивний критерій відображає засвоєння найважливіших знань про працю, їх глибина, прагнення узагальнювати і аналізувати матеріал, давати оцінку трудовій діяльності. Тому показниками *когнітивного критерію* нами визначено: розуміння підлітками значення праці в процесі особистісного становлення та розвитку суспільства; наявність знань про сутність праці як цінності, їх обізнаність з видами добродійної трудової діяльності, змістом добродійності, поінформованість з певних способів виконання трудових операцій та здійснення добродіяння шляхом праці.

Показниками *діяльнісно-практичного* критерію нами обрані наступні: впевненість у собі, практичний досвід здійснення різної за змістом добродійної трудової діяльності, здатність долати труднощі у праці, прагнення довести до завершення трудову справу, уміння приймати самостійні рішення та відповідати за них, здатність проявляти трудову активність.[1,с. 47]

З урахуванням розбіжностей вихованості ціннісного ставлення до праці у підлітків за наведеними критеріями нами були визначені три рівні вихованості даного особистісного утворення: індиферентно-репродуктивний (низький), емоційно-усвідомлений (середній) та активно-творчий (високий).

Для індиферентно-репродуктивного (низького) рівня вихованості ціннісного ставлення до праці типові незначні знання змісту ціннісного ставлення до праці та добродійної трудової діяльності; емоційна індиферентність сприймання; невідповідність умінь та навичок наявним знанням; репродуктивний характер добродійної трудової діяльності. Учням, які перебувають на найнижчій межі цього рівня, характерна повна байдужість до здійснення добродійної трудової діяльності. Вони беруть участь у ній лише під впливом педагога, у них не проявляються суттєві ознаки і прояви добродійності, обмежуються сфери її прикладання лише допомогою воїнам АТО. Таким школярам властива пасивність у добродійній трудовій діяльності, вони не мають досвіду її здійснення. [5, с. 160].

Емоційно-усвідомлений (середній) рівень вихованості ціннісного ставлення до праці характеризується наявністю відносно високого діапазону знань про працю як особистісну і суспільну цінність. Однак ці знання недостатньо стійкі, не усвідомлені на особистісному рівні, тому емоційне ставлення у таких підлітків до добродійної трудової діяльності, в основному, на інтуїтивному рівні, вони не здатні емоційно реагувати на результати добродіяльності, особливо не цікавляться і не проявляють інтересу до її здійснення. Водночас спостерігається прагнення до оволодіння знаннями про цю цінність, розуміння її суті, бажання самостійно розібратися і дати оцінку добродійній діяльності інших людей. У таких підлітків не завжди сформовані необхідні трудові вміння і навички, трудова активність носить несистемний характер, беруть участь у добродійній трудовій діяльності з метою одержання винагороди або похвали, діють лише за вказівкою педагога. [4. с. 334 с.]

Активно-творчому (високому) рівню вихованості ціннісного ставлення до праці притаманні досить повні і глибокі знання підлітків про працю як особистісну і суспільну цінність; самостійні оцінні судження, які відзначаються обґрунтованістю; емоційні та поведінкові реакції під час виконання добродійної трудової діяльності адекватні, яскраво виражені емпатійні якості. В реальному житті підлітки, віднесені до цього рівня, характеризуються вмотивованим та творчим ставленням до добродійної трудової діяльності. Вони завжди готові і здатні надати допомогу іншим людям, які потребують цього. З великим інтересом і бажанням виконують трудові справи, які є корисними для суспільства та окремих людей. Проявляють практичну готовність надавати допомогу тим, хто її потребує, активно протистоять актам негуманного ставлення до людей, дають відсіч проявам не людяності, переживають чужий біль як свій. Такі учні чутливі і добрі, часто роблять добро таємно, не афішуючи свою допомогу, не вимагаючи за це заохочення і нагороди, працелюбність, трудову активність, і великодушність проявляють активно і творчо у різних видах добродійної трудової діяльності.

Важливим завданням експериментальної роботи було розробити програму діагностики рівнів вихованості в підлітків ціннісного ставлення до праці та визначити реальний стан її вихованості для того, щоб довести необхідність обґрунтування необхідних педагогічних умов удосконалення даного процесу.

Зазначимо, що єдиної та загальноприйнятої методики діагностики ціннісного ставлення до праці не існує. Це пояснюється неоднозначністю виділених ознак та проявів, комплексністю та багатоаспектністю феномена. Тому для вивчення даного особистісного утворення застосовуються суттєво різні методи. Коротко опишемо методи дослідження, які використовувалися нами під час вивчення вихованості в підлітків ціннісного ставлення до праці.

У першу чергу, це так звані емпіричні методи дослідження, які спрямовані на пізнання дійсності. До цієї групи методів належать педагогічне спостереження, опитування (бесіда, інтерв'ю, анкетування), аналіз змісту педагогічної документації і результатів діяльності, рейтинг, тестування, експертна оцінка тощо. [2. с.84].

На нашу думку, найбільш актуальним набором методик, що відповідають обраним критеріям і показникам, для дослідження проявів підлітками ціннісного ставлення до праці можуть служити такі: 1) методика ранжування цінностей М. Рокича; 2) опитувальник, побудований за методикою незакінчених речень Сакса і Леви; 3) авторська анкета «Праця як особистісна і суспільна цінність»; 4) тест на визначення трудової активності; 5) опитувальник для діагностики здатності до емпатії (А. Мехрабіан, Н. Епштейн). [3, с. 92].

Такий вибір можна пояснити тим, що за допомогою відповідних методів та методик розкриваються виділені нами критерії та показники ціннісного ставлення до праці, що детально показано в таблиці 1.

Таблиця 1 - Методика діагностування вихованості в підлітків ціннісного ставлення до праці

<i>Критерії</i>	<i>Методи та методики діагностування</i>
Емоційно-мотиваційний	Цілеспрямоване спостереження, бесіда, інтерв'ю, методика ранжування ціннісних орієнтацій М.Рокича, авторська анкета «Праця як особистісна і суспільна цінність», опитувальник для діагностики здатності до емпатії (А. Мехрабіан, Н. Епштейн).
Когнітивний	Бесіда, інтерв'ю, опитувальник, побудований за методикою незакінчених речень Сакса і Леви, авторська анкета «Праця як особистісна і суспільна цінність», вивчення шкільної документації
Діяльнісно-практичний	Цілеспрямоване спостереження, бесіда, вивчення результатів добродійної трудової діяльності, аналіз творчих проєктів, авторська анкета «Праця як особистісна і суспільна цінність»

Важливим методом, яким ми скористалися для встановлення рівня вихованості ціннісного ставлення до праці в підлітків у позакласній діяльності, був метод анкетування, результати якого дали нам можливість більш повно вивчити особистісні характеристики сучасних підлітків.

У розробленій нами анкеті запропоновано 12 питань, які на наш погляд та експертну оцінку вчителів, дають можливість встановити рівень вихованості ціннісного ставлення до праці в підлітків за трьома визначеними нами критеріями. Питання анкети передбачали як закриті, так і відкриті відповіді. Інша авторська анкета складалась із запитань, які мали альтернативні варіанти відповіді, серед яких треба було обрати таку, що максимально відповідає дійсності.

Структурованість питань анкет відповідає розробленим нами критеріям: емоційно-мотиваційному, когнітивному та діяльнісно-практичному.

Результати відповідей на запитання анкет оцінювалися й за кількістю і якістю відповіді.

Для визначення емоційно-мотиваційного критерію ціннісного ставлення до праці в підлітків, нами було поставлено ряд запитань.

Діагностування здійснювалося і за визначеними нами рівнями вихованості в підлітків ціннісного ставлення до праці. Отримано такі результати: підлітки ЕГ 5-7 класів низького рівня становили 32,7%, КГ – 32,2% (з яких 33,5% були дівчатка ЕГ, 32,8% - КГ і 31,8% хлопчиків ЕГ, 31,6% КГ); підлітки ЕГ 5-7 класів середнього рівня становили 41,4%, КГ – 42,8% (з яких 41,1% дівчатка ЕГ, 42,6% - КГ і 41,7% хлопчиків ЕГ, 42,9% КГ); молодші підлітки ЕГ високого рівня становили 26,0%, КГ – 25,1% (з яких 25,4% дівчатка ЕГ, 24,6% - КГ і 26,5% хлопчиків ЕГ, 25,5% КГ). Старші підлітки, учні 8-9 класів, показали такі результати: низький рівень ЕГ проявили 31,9%, КГ – 32,2% (з яких 31,5% дівчатка ЕГ, 30,0% - КГ і 32,3% хлопчиків ЕГ, 34,4% КГ); середнього рівня учні ЕГ - 42,7%, КГ – 43,7% (з яких 42,2% дівчатка ЕГ, 45,1% - КГ і 43,1% хлопчиків ЕГ, 42,3% КГ); високого рівня учні ЕГ становили 25,4%, КГ – 24,1% (з яких 26,3% дівчатка ЕГ, 24,9% - КГ і 24,6% хлопчиків ЕГ, 23,3% КГ).

Отже, аналіз результатів діагностування підлітків за емоційно-мотиваційним критерієм засвідчив, що прослідковується здебільшого середній рівень вихованості в них ціннісного ставлення до праці у ЕГ 42,1%, КГ – 43,3%. Відтак, підлітки не проявляють особливого інтересу до добродійної трудової діяльності, не виявляють особливого задоволення та радості під час її здійснення.

Проведене дослідження з використанням авторських анкет для визначення рівня вихованості ціннісного ставлення до праці в підлітків у добродійній діяльності за когнітивним критерієм дало можливість узагальнити його результати:

- молодших підлітків з низьким рівнем вихованості ціннісного ставлення до праці виявлено у ЕГ 30,8%, КГ – 33,3% (з яких 31,3% дівчатка ЕГ, 30,5% - КГ і 30,3% хлопчиків ЕГ, 36,1% - КГ);

- середнім рівнем - у учнів ЕГ 43,8%, КГ – 45,0% (з яких 44,7% були дівчатка ЕГ, 45,8% - КГ і 42,8% хлопчиків ЕГ, 44,2% - КГ);

- високим - у учнів ЕГ 25,5%, КГ – 21,7% (з яких 24,1% були дівчатка ЕГ, 23,7% - КГ і 26,9% хлопчиків ЕГ, 19,7% - КГ).

Старші підлітки розподілилися наступним чином: з низьким рівнем - у учнів ЕГ 31,8%, КГ – 32,0% (з яких 32,8% були дівчатка ЕГ та КГ і 30,7% хлопчиків ЕГ, 31,1% - КГ); середнім - у учнів ЕГ 43,4%, КГ – 43,0% (з яких 40,7% були дівчатка ЕГ, 43,8% - КГ і 43,8% хлопчиків ЕГ, 42,1% - КГ) і високим - у учнів ЕГ 28,9%, КГ – 25,1% (з яких 26,5% були дівчатка ЕГ, 23,4% - КГ і 23,2% хлопчиків ЕГ, 26,8% - КГ). Практично, молодші підлітки майже не відрізняються від учнів 8-9 класів за рівнями вихованості ціннісного ставлення до праці за когнітивним критерієм.

Це означає, що для більшості підлітків характерні не завжди ґрунтовні і повні знання про добродійну трудову діяльність, її види та способи включення до праці в позаурочній роботі. Також можемо констатувати, що у підлітків і контрольної, і експериментальної групи спостерігаються близькі за відсотком результати діагностики.

Для визначення рівнів вихованості ціннісного ставлення до праці в підлітків за діяльнісно-практичним критерієм нами здійснено якісний аналіз

результатів опитування. Отримані такі дані: молодших підлітків з низьким рівнем виявлено у ЕГ 31,0%, КГ – 31,8% (з яких 29,8% були дівчатка ЕГ, 29,1% - КГ і 32,1% хлопчиків ЕГ, 34,4% - КГ); середнім - у учнів ЕГ 43,95%, КГ – 41,9% (з яких 43,3% були дівчатка ЕГ, 44,4% - КГ і 44,6% хлопчиків ЕГ, 39,3% - КГ); високим - у учнів ЕГ 25,1%, КГ – 26,4% (з яких 26,9% були дівчатка ЕГ, 23,3% - КГ і 26,5% хлопчиків ЕГ, 26,3% - КГ); старші підлітки низького рівня становили у ЕГ 31,0%, КГ – 32,3% (з яких 31,2% були дівчатка ЕГ, 30,1% - КГ і 30,7% хлопчиків ЕГ, 34,4% - КГ); середнього рівня становили у ЕГ 42,6%, КГ – 41,8% (з яких 43,7% були дівчатка ЕГ, 43,8% - КГ і 41,5% хлопчиків ЕГ, 39,7% - КГ), високого - у ЕГ 26,5%, КГ – 25,0% (з яких 25,1% були дівчатка ЕГ, 26,1% - КГ і 26,1% хлопчиків ЕГ, 25,9% - КГ).

Аналіз результатів дослідження за діяльнісно-практичним критерієм свідчить, що саме за цим критерієм одержано найнижчі дані, що свідчить про те, що підлітки як контрольної, так і експериментальної групи епізодично залучаються до систематичної й цілеспрямованої добродійної трудової діяльності. А це в загальному впливає на рівень вихованості в них ціннісного ставлення до праці. Адже, не розмови про добродійну діяльність, а активне включення підлітків до неї дає змогу удосконалити процес виховання в підлітків ціннісного ставлення до праці.

Нами також встановлено певні відмінності у результатах діагностування підлітків сільських і міських шкіл. Для підлітків сільських шкіл характерним є систематична участь у трудовій діяльності, надання допомоги батькам у господарстві, в сільськогосподарських роботах. Для міських підлітків трудова діяльність є епізодичним явищем, їх фізична праця обмежується тільки самообслуговуванням і надання допомоги батькам. Тому результати діагностування, особливо за діяльнісно-практичним критерієм у сільських підлітків значно вищі, ніж міських.

Висновки.

Отже, нами встановлено, що у загальному, підлітки і експериментальної, і контрольної групи мають здебільшого низький і середній рівень вихованості ціннісного ставлення до праці. Це гіпотетично можна пояснити недостатньою роботою загальноосвітніх шкіл в контексті удосконалення трудового виховання учнів, епізодичним залученням підлітків до різних видів позаурочної предметно-перетворювальної діяльності і зокрема такого важливого її виду як добродійна.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в обґрунтуванні педагогічних умов виховання в підлітків ціннісного ставлення до праці у процесі позаурочної добродійної діяльності.

Література

1. Боришевський М.Й. Виховання самостійної поведінки у дітей. - М.: Знання, 1969. - 47 с.
2. Бех І.Д. Критерії вихованості молодших школярів / І.Д.Бех. – К.: Рад. школа, 1980. – 84 с.
3. Сірий, А.В., Яницький М.С. Ціннісно-сміслова сфера особистості: навч.

посібник. - Кемерово: Кемеровський держ. університет, 1999 - 92 с.

4. Словник іншомовних слів / за ред. О.С.Мельничука. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1974. – 776 с. 5. Професійна освіта: словник / уклад. С.У. Гончаренко та ін, за ред. Н.Г.Ничкало. – К.: Вища шк., 2000. – 149 с

***Abstract.** In the article the method of diagnosing the education of adolescents in value attitude to work is disclosed, a set of methods and procedures is considered, with the help of which the level of education of this personal formation of adolescents is determined. Nursing in adolescents value attitude to work is considered as the result of a purposeful and systematic process of formation in adolescents of such a personal entity, which characterizes the place of work in the general system of values of the individual and manifested in their desire to conscientiously, responsibly and actively conduct extra-time charity work, which is selfless and voluntary in favor of other people. According to the criteria (emotionally motivational, cognitive and activity-practical) and levels (high, medium and low), the results of the diagnosis are presented. There are some differences in the results of diagnosing adolescents by age and gender.*

***Key words:** diagnostics, diagnostic method, parenting, value attitude to work, teenagers.*

Стаття відправлена: 11.09.2023 г.

© Коблик В.О.